

ÖZVEGY MÁGÓCSY GÁSPÁRNÉ ÜGYE A LELESZI KONVENT ELŐTT

WIDOW OF GÁSPÁR MÁGÓCSY'S CASE AT THE CONVENTION OF LELESZ

Kiss Lajos

MNL B-A-Z Megyei Levéltár, levéltáros. EKKÉ doktorandusz
hallgató

kiss.lajos87@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÁS

Mágócsy Gáspár magyar mágnás végrendeletében a legnagyobb alappossággal igyekezett örökségül hagyni ingatlanainak, vagyonának sorsát. A Magyar Királyság északkeleti felén található jelentős földjeiről is igyekezett valamennyi rokonának földet hagyni. Saját gyermekei nélkül vagyonának nagy része az unokaöccséhez és a család többi tagjához került. Özvegyére, Horváth Annára hagyott néhány falut és várost jövedelmeivel, kastélyaival és házaival. Unokaöccsei, ifj. Mágócsy Gáspár és Mágócsy Ferenc volt az elsődleges örököse. Azonban kiskorúak voltak, ezért gyámra volt szükségük. Mágócsy Gáspár Rákóczi Zsigmondot, Szerencs ambiciózus urát választotta gyámul. Rákóczi, hogy megerősítse pozícióját, feleségül vette gondozottjai édesanyját, Alaghy Juditot. Ennek és a végrendelet ellenére Mágócsy halála után konfliktus alakult ki Rákóczi és a mágnás özvegye, Horváth Anna között az örökség miatt. Az özvegy lemondott az általa örökölt földrészekről és vagyonból, hogy szövetséget kössön Rákóczi ellen, aki meglehetősen agresszív nyomást gyakorolt az özvegyre. Anna ezekből a földekből pénzt keresett, vagy más nemes uraknak ajándékozta szolgálataikért. Rákóczinak sikerült Annát megfosztania az örökség nagy részétől, így elkeseredettségében a leleszi kongresszuson próbált igazságot találni, ahol panaszait és sérelmeit regisztrálták. Horváth Anna azonban nem tudott jó benyomást tenni a kongresszusra. A kéréseit rosszul fogadták, és a kísérlet kudarcot vallott. Rákóczi Zsigmond az örökség nagy részét sikeresen átvette.

Abstract

The Hungarian magnate Gáspár Mágócsy tried to bequeath the fate of his properties and wealth in his testament with the utmost thoroughness. He also tried to leave some land for all his relatives from his

significant lands in the northeastern part of the Hungarian Kingdom. Without children of his own, most of his wealth went to his grandnephews and other members of the family. He left a few villages and towns with their incomes, chateaus and houses to his widow, Anna Horváth. His grandnephews, Gáspár Mágócsy jr. and Ferenc Mágócsy were his primary heir. They were however underage, so they needed a guardian. Gáspár Mágócsy choose Zsigmond Rákóczi – the ambitious lord of Szerencs – for the guardianship. To strengthen his position, Rákóczi married the mother of his wards, Judit Alaghy. Despite this and the testament, after Mágócsy's death, conflict emerged between Rákóczi and the magnate's widow Anna Horváth, regarding the heritage. The widow relinquished parts of the lands and wealth she inherited, to form alliances against Rákóczi, who pressured the widow quite aggressively. Anna made money from these lands or gifted them to other noble lords for their services. Rákóczi managed to deprive Anna out of most her inheritance, so in her desperation she tried to find justice at the convention of Lelesz, where her complaints and grievances were registered. Anna Horváth however could not make a good impression on the convention. Her requests were poorly collected and the attempt failed. Zsigmond Rákóczi took most of the heritage successfully.

Kulcsszavak: Mágócsy, özvegy, leleszi konvent, Rákóczi Zsigmond, pereskedés

Keywords: Mágócsy, widow, Convention of Lelesz, Zsigmond Rákóczi, litigation

A reformáció irányzatainak tényérésében megkerülhetetlen szerepe volt azoknak a patrónusoknak, akik nemcsak anyagilag, de az intézmények kialakulásában is támogatták a felekezeteket. A 16. század második felében a Kálvin János által képviselt reformációs irányzat mind a Magyar Királyság, mind pedig Erdély és a Hódoltság területén jelentős eredményeket ért el, köszönhetően a peregrinációból hazatért, a svájci teológiai tételeket magukénak érző prédikátorok egyházszervező munkáinak. A zsinatok megszervezését olyan földbirtokosok támogatták, mint például Tokaj várának kapitánya, Némethi Ferenc.¹ A frissen formálódó református irányzatnak Némethi Ferenc 1565-ben bekövetkezett halálát követően újabb pártfogókra volt szüksége. A legkiemelkedőbb patrónusok közé tartozott a Szabó András tanulmányaiból jól ismert Mágócsy Gáspár és Wittenbergben

¹ Szabadi István: Némethi Ferenc és a reformáció In: Balogh Judit – Dienes Dénes – Szabadi István (szerk.): Reformátorok nyomában. Fejezetek a magyarországi reformáció századából. Sárospatak, 2017. 37-43. p.; Szabó András: A rejtőzködő bibliafordító Károlyi Gáspár. Budapest, 2012. 61. p.

tanulmányokat folytató unokaöccse, András.² Támogatásuk eredményeként Károlyi Gáspár vezetésével kialakult egy olyan lelkeszi hálózat, amelynek köszönhetően létrejöhett az első ismert, teljes magyar nyelvű bibliafordítás. A grandiózus munka finanszírozását, Mágócsy Gáspár 1587-ben bekövetkezett halálát követően, örökösei birtokainak bevételeiből látták el. A nyomtatás helyszínéül pedig az 1570-es évektől kezelt Alaghy vagyron részét, a szintén Mágócsy érdekszférába tartozó Vizsoly mezővárost választották.³ A Mágócsy örökség kezelése a nagyon részletes és alapos testamentum ellenére is gondot okozott az örökösök és a regéci uradalom résztulajdonosai között. Mágócsy Gáspár, gyermekei nem lévén, unokaöccsének, Andrásnak Alaghy Judittól született gyermekeit, ifjabb Gáspárt és Ferencet tette meg első számú örökösének. A gyermekek gyámjául a szomszéd birtokost, Szerencs várának urát, a szendrői kapitányt, Rákóczi Zsigmondot jelölte ki. Az örökség kezelése azonban nem bizonyult egyszerű feladatnak, mivel Mágócsy az Alaghy birtokokat sajátjának tekinthette,⁴ annak ellenére, hogy Alaghy Jánost az 1550-es és 1560-as években testvéreivel, Györggyel és Menyhérttel együtt iktatták be az elnyert birtokokba. Egy ilyen, az Alaghy fivérek nevére iktatott birtok volt Vizsoly mezővárosa is,⁵ amelyet végrendeletében Mágócsy Gáspár a feleségére, Horváth Annára hagyott.⁶ Az örökösök az 1569-től a világi papság szervezése alatt működő,⁷ Munkáctól közel 70 km-re fekvő leleszi konvent adminisztrációjával igyekeztek hitelesíttetni a testamentumban foglaltakat különböző elnyert kiváltságokra, testamentumokra hivatkozva. A leleszi konvent előtt kezelt ügyek között található meg Mágócsy Gáspár özvegyének tiltakozása, amelyben sérelmeinek legfőbb okozójaként a férje által kijelölt gyámot, Rákóczi

² Szabó András: Mágócsy Gáspár és András udvara. In: R. Várkonyi Ágnes (szerk.): Magyar reneszánsz udvari kultúra. Bp. 1987. 275. p.

³ Szabó András: A rejtőzködő bibliafordító Károlyi Gáspár. Budapest, 2012. 115. p.

⁴ Illéssy János: A Mikófalvi Bekény család leszármazása és története. Budapest, 1902. 61. p. H. Németh István: Szabad királyi városok és nagybirtokosok konkurenciája (A felső-magyarországi városszövetség és Mágócsy Gáspár) In: Sic itur ad astra 1994. 1-2. sz. 12. p.

⁵ MNL OL A57 3. köt. 359

⁶ 1586-ban az egri káptalan jegyzőkönyveiben MNL OL HML XII.1. 134. köt. No. 354. illetve Mágócsy Gáspár Istvánffy Miklós által lejegyzett 1587-ben kelt végrendeletében egyaránt rögzítették. MNL OL, P 108, Rep. 50., Fasc. B., No. 1. (Esterházy-család másolati példánya).

⁷ Kumorovitz Bernát Lajos: A leleszi konvent országos levéltárának története. In: Levéltári Közlemények 1932. 3-4. 228. p. A tárgyalt témakör idején a leleszi prépost tisztségét Szegedy Pál csanádi püspök és királyi tanácsos töltötte be. MNL OL A 57 4. köt. 661-663.

Zsigmondot tette felelőssé. Rákóczi Zsigmond mint gyám és a Mágócsy testamentum érvényesítője különös vádakat kapott. Maga az eset azonban összetettebb annál, minthogy valamelyik fél javára ítélet szülessen. Ennek okáért célszerű némi visszapillantást tenni azokhoz az előzményekhez, amelyek létrehozták a tárgyalt Mágócsy vagyont.

A Mágócsy örökség

A 16. század második felében a Magyar Királyság északkeleti területein bekövetkezett változások számos, korábban jelentős politikai szerepet betöltő család számára jelentették az „utolsó fejezetet”. A század második felére olyan tekintélyes főúri dinasztiák haltak ki, mint a pelsői Bebek vagy a terebesi Perényi (a Perényi család nádori ága). Az említett családok kihalását követő politikai és gazdasági vákuumot más feltörekvő familiák igyekeztek betölteni, mint az 1530-as és 1540-es években jelentős katonai, közigazgatási pozíciókat betöltő és diplomáciai tevékenységet is végző, ruszakai Dobók vagy éppen Serédy Gáspár. Serédy az I. Ferdinánd király oldalán elért eredményeinek és Frangepán Isottával kötött házassága révén a térség egyik legtekintélyesebb politikai szereplőjévé vált. Serédy patronálásának köszönhetően Veronika nevű húgának fiai, az Alaghy testvérek (János, György és Menyhért) is jelentős személyekké váltak. Közülük a legkiemelkedőbbnek János tekinthető, aki az 1550-es évek végén Regéc várát annak uradalmával együtt megszerezve a Magyar Királyság északkeleti térségének egyik meghatározó politikai és gazdasági szereplőjeként vett részt az 1560-as évek hadjárataiban és az expansionív hegyaljai borkereskedelemben. Alaghy János öröksége rendkívül komoly lehetőségeket biztosított a gazdasági volumen megnövelésében és a birtokterjeszkedésben. Éppen ezért politikai és gazdasági szövetségesének, végrendeletének hitelesítőjének sem volt mindegy, hogy az 1567-ben elhunyt Alaghy jószágai és kiskorú örököseinek a védelme kinek a kezébe kerülnek. Testamentumában a regéci várnagy meghatározta, hogy örökségének sorsáról testvérei gondoskodjanak. György nevű fivére, aki Alaghy Jánoshoz hasonlóan szintén egyetemet végzett, művelt ember volt, a Magyar Kancellária titkáraként stabilitást jelenthetett volna saját és fivére családjá számára. Ez azonban 1568-ben bekövetkezett halálával nem bizonyult tartós megoldásnak. A másik fivér, Menyhért 1569-ben hunyt el, így az örökség János özvegyének és annak új férjének, a később kanizsai várkapitányként működő thallóczi Bánffy Bálintnak a kezébe került.⁸ Az Alaghy árvák

⁸ Illéssy János: A mikófalvi Bekény család leszármazása és története. Budapest, 1902. 59–60. p. Kiss Lajos: Mágócsy Gáspár térnyerése Abaúj vármegyében 1559 és 1582 között. In: Levéltári Évkönyv Új folyam II., A Magyar Nemzeti Levéltár Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltárának kiadványa. Miskolc, 2020. 15–18. p.

nevelése, illetve a birtokok igazgatásának ügye a Magyar Kamarához tartozó, újonnan szervezett Szepesi Kamara intézménye elé került. A kamara vezetőségének tagjaiból álló bizottság pedig Alaghy testamentumának egyik hitelesítőjére és végrehajtójára, Mágócsy Gáspárra bízta az árvák és a földbirtokok sorsát. Ennek köszönhetően az Eperjes-Tokaji-hegység délnyugati részének jelentős bortermelő és borkereskedelmet lebonyolító, stratégiaileg fontos területei, mint Regéc vára, Vizsoly, Vilmány, Szántó (a mai Abaújszántó), Tállya, Mád mezővárosok, illetve Rátka, Horváti (a mai Erdőhorváti), Bózsza, Fony és Marcinfalva⁹ váltak de facto Mágócsy birtokokká. Az Alaghy vagyon tényleges örökösei (Alaghy János és György utódai) kiskorúak lévén ki voltak szolgáltatva az 1570-es években már királyi tanácsosként, valamint a Szepesi Kamara ellenőreként működő Mágócsy Gáspárnak. Az Alaghy örökség megszerzésével párhuzamosan jelentős birtokexpanziót sikerült megvalósítania, köszönhetően megemelkedett bevételeinek. Jelentős szerepe volt ebben az 1573-ban zálogként megszerzett Munkács várának és annak kiterjedt uradalmának.¹⁰ A székhelyét ezt követően Munkácsra tette át. A fiúörökösrel nem rendelkező Mágócsy Gáspár a Magyar Királyság keleti országrészének egyik legvagyonosabb, politikailag és hadszervezési¹¹ szempontból megkerülhetetlen személyévé vált.

Az 1580-as évek elején Alaghy János egyetlen fiúörököse, András elhunyt, annak húga, Judit pedig házasságot kötött Mágócsy Gáspár unokaöcsével, Andrással. Az Alaghy birtokok igazgatása a frigynek köszönhetően megerősítette a Mágócsy család hegyaljai jelenlétét, egészen a férj 1586-ban, majd Gáspár 1587-ben bekövetkezett haláláig. Rákóczi Zsigmondot, aki ekkorra Szerencs ura lett, Mágócsy Gáspár személyesen kérte fel András árváinak a gyámságára.¹² A szendrői kapitányként és Szerencs várának uraként jegyzett¹³ Rákóczinak a felkérés jelentős előnyöket nyújtott. Alaghy Judit révén ugyanis nem csak az Alaghy, de a nagy kiterjedésű Mágócsy-vagyon jelentős részére is szert tudott tenni, igaz csak ideiglenesen. Mágócsy Gáspárnak fiú utódja nem lévén unokaöccsére, Andrásra, majd

⁹ Štátny archív v Košiciach, Abovská župa správne písomnosti, A, Úsek šľachtickej župy. I. 5/b. Osobny Index 1564-1618. Littera R 1586.

¹⁰ MNL OL A57 3. köt. 1062-1064.

¹¹ Mágócsy Gáspár, Munkács várának uraként aktív szerepet vállalt a Magyar Királyság végvárrendszerének igazgatásában. Várday István Kisvárda birtokosával folytatott levelezése a hadiellátással kapcsolatos tevékenységéről is tanúskodik. MNL OL P 707 81. NB No. 10069-10072.

¹² Illéssy János: A mikófalvi Bekény család leszármazása és története. Budapest, 1902. 63. p.

¹³ Hangay Zoltán: Erdély választott fejedelme Rákóczi Zsigmond. Debrecen, 1987. 225. p.

annak halálát követően annak Alaghy Judittól született gyermekeire, ifj. Gáspárra és Ferencre örökítette vagyonát. Ők számítottak az első számú örökösöknek. A testamentumban azonban egy több pontos örökségi sorrendet is felállított arra az esetre, ha ifj. Gáspár és Ferenc elhalálozna. Ennek értelmében az örökösödési sorrendben a második helyet Mágócsy Erzsébet,¹⁴ a harmadikat és a negyediket Mágócsy Gáspár Dorottya nevű húgának gyermekei: sövényházi Móricz Lőrinc és Balázs, az ötödik helyet pedig unokahúgának, Mágócsy Margitnak a férje, Káthay Ferenc foglalta el.¹⁵ Mivel az első számú örökösök közül Mágócsy Gáspár 1587-ben bekövetkezett halálakor mind a ketten éltek, Rákóczi Zsigmond a gyámság jogán tudta kamatoztatni érdekérvényesítő képességét, mivel a birtokból származó jövedelem elsősorban az ő kezében összpontosult. Szerencs várának uraként és az Alaghy - Mágócsy örökség kezelőjeként az Eperjes-Tokaji-hegység délnyugati térségének jelentősebb bevételi forrásai potenciális gazdasági eszközzé váltak terjeszkedésében és politikájában. Az örökség egy kézben történő koncentrációja azonban közel sem sikerült olyan eredményesen, mint Mágócsy Gáspárnak az Alaghy birtokok esetében. Alaghy Judit unokatestvérei a Mágócsy örökösök mellett ugyanis a regéci uradalom résztulajdonosaiként jelentős akadályt jelentettek Rákóczi Zsigmond számára.¹⁶ A különböző érdekeltségek révén az Alaghy-családdal egykor rokonságban élő családok, mint például a lipóczi Keczerék vagy a kisvárdai Várdyak is bizonyos birtokrészek után nyújtották be az igényeiket. A Rákóczi ellen vagy a Mágócsy - vagyon bizonyos részeiért „pereskedők” között találjuk Mágócsy Gáspár özvegyét, Horváth Annát is.¹⁷

Mágócsy Gáspárné Horváth Anna protestálása

Mágócsy Gáspár harmadik feleségéről a történeti kutatások jelenlegi állása szerint nagyon keveset tudunk. A számos Horváth nevű család közül Karácsonyi János kutatásainak köszönhetően tudjuk, hogy a 16. századi Szepes vármegye egyik feltörekvő familiájának a lomniczai Kissevich Horváth családnak a tagja lehetett.¹⁸ Mágócsy Gáspárral az

¹⁴ Az 1586-ban lejegyzett végrendelet szerint. Mágócsy Erzsébet, Ferenc és ifjabb Gáspár leánytestvére volt, aki 1586-ban elhunyt. Így az 1587-ben rögzített testamentumban már nem szerepelt. MNL P421 II. 23. cs. Fasc. 23. 272; 298; Tabella Genealogica.

¹⁵ MNL P421 II. 23.cs. Fasc. 23. 272; 298.

¹⁶ Hangay Zoltán: Erdély választott fejedelme Rákóczi Zsigmond. Debrecen, 1987. 62. p.

¹⁷ MNL OL, P421 19. cs. Fasc. 2. 149.

¹⁸ Karácsonyi János a leleszi konvent iratanyagában végzett kutatásai alapján Mágócsy Gáspár özvegye, Horváth Anna a lomniczai Kissevich Horváth család tagja volt. Karácsonyi János: Békés vármegye története III. Gyula, 1896.

1560-as és 1570-es évek fordulóján köthetett házasságot. Frigyükből gyermek nem született.¹⁹ A munkácsi uradalom megszerzését követően a házaspár székhelye Munkács lett.²⁰ 1585-ben közösen iktatták be férjével Vámosújfalú birtokába,²¹ ahol a házaspár gazdasági fejlesztéseket végzett (mint pl. malomépíttetés, szőlőtelepítés).²²

Horváth Anna férje halálát követően hamar összetűzésbe került az első számú örökösök, Mágócsy Ferenc és ifjabb Gáspár gyámjával, Rákóczi Zsigmonddal. A testamentumban rögzített tételek hitelesítéséért a felek a leleszi konvent elé járultak, de az egyezség közel sem bizonyulhatott tartósnak, mivel 1588. május 21-én az

90-91. Ezt azonban a Kissevich Horváth családdal foglalkozó eddig megjelent genealógiai munkák nem tüntetik fel. Nagy Iván: Magyarország családai. 5. köt. Pest, 1859. 152. p.; Csoma József: Lomniczai Kissevich-Horváth család In: Dr. Komáromy András – Pettkó Béla (szerk.): Nagy Iván családtörténeti értesítő II. Budapest, 1900. 102–107. p.; Szuha Márton: Szepes vármegye nemes családjai. Budapest, 2013. 147–149. p. Nagy Iván a Mágócsy család leírásánál ugyan megjegyezte, hogy találkozott olyan szerzővel, ahol Kissevich Horváthként hivatkoznak Mágócsy özvegyére, ennek valószínűségét viszont elvetette. Nagy Iván: Magyarország családai. 7. köt. Pest, 1860. 239. Egyes történészek megállapítása szerint a Horváth Anna a Misevich család tagja lehetett. Szabó János Győző: Az egri vár főkapitányainak rövid életrajza. In: Szabó János Győző (szerk.): Az egri vár híradója 17. Eger, 1982. 14. p. Ezt az információt vette át H. Németh István a Mágócsy Gáspárral foglalkozó gazdaságtörténeti tanulmányában. H. Németh István: Szabad királyi városok és nagybirtokosok konkurenciája (A felső-magyarországi városszövetség és Mágócsy Gáspár) In: Sic itur ad astra 1994. 1–2. sz. 7. Ennek azonban el-
lentmond, hogy a Felvidéken ilyen nevű család a korban nem élhetett vagy legalábbis nem számíthatott olyan jelentős társadalmi tényezőnek, hogy tagjai a Magyar Királyság egyik legbefolyásosabb főurával léphessenek házasságra. A Misevich vélhetőleg elírás lehetett és Karácsonyi feltételezése lehet leginkább a helytálló, amely némiképpen alátámaszthatja Mágócsy Gáspár terjeszkedésének jogi alapjait Szepes vármegyében, a kérdést azonban nyitva kell, hogy hagyjam, így a továbbiakban maradok szimplán a Horváth Anna név használatánál.

¹⁹ H. Németh István: Szabad királyi városok és nagybirtokosok konkurenciája (A felső-magyarországi városszövetség és Mágócsy Gáspár) In: Sic itur ad astra 1994. 1–2. sz. 7.

²⁰ MNL OL, P421 19. cs. Fasc. 2. 149.

²¹ Borovszky Samu (szerk.): Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely. Budapest, 1905. 132. p. Horváth Anna 1588-as vallástételében azt nyilatkozta, hogy a településen önköltségén szőlőt telepített, vízimalmot létesített.

²² A gazdasági fejlesztésekhez, a leleszi konvent előtt tett nyilatkozatában az özvegy kifejtette, hogy férjének saját maga hitelezett pénzforrást. MNL OL, P421 19. cs. Fasc. 2. 149.

özvegy vallást tett és protestált a hiteleshelyen.²³ Tiltakozásában öt főbb tételt igyekezett megfogalmazni, amelynek egy része Rákóczi Zsigmondtól elszenvedett sérelmeire vonatkozott. A vallástétel és a protestálás néhol meglehetősen zavaros, könnyen elképzelhető, hogy Horváth Anna nem a legmegfelelőbb mentális állapotban fordulhatott a hiteleshely felé. A leleszi konvent adminisztrátora erre tett is egy megjegyzést, amely az átiratban is megmaradt: „Az néhai Nagyságos Magoczy Gáspárné Nagyságos Horváth Anna Asszony vallása és protestálása betegh agyában lévén.”²⁴ Ugyanakkor fontos megemlítenünk, hogy a perekben a női felek gyakran voltak nehezebb helyzetben egy férfival szemben.

A fennmaradt dokumentum két részből áll. Az első a vámosújfalui birtokaival kapcsolatos vallástétel. Ez a lépése számunkra azért lehet érdekes, mert az 1588. május 21-i megkeresését megelőzően néhány héttel, április 27-én került sor Vámosújfalu Horváth Anna és társai részére történő átruházására. A birtokutalásban részesültek az özvegy szervitorai közül Simándy György, illetve Koszorús Péter és egy Lőrinc nevű prédikátor.²⁵ A birtok helyzete nehezen követhető. Az özvegy állítása szerint már tovább is adta az említett javakat: „Azért ilyen okkal attam Dóczy Kelemen Uramnak és Melith István Uramnak ez summán az három ezer aranyforinton Vámos-Újfalút, hogy a míg az Úr Isten engemet éltet ez világban, valakinek és szükséges lészen én nékem, vagy pediglen én nékem holtam törtténnék. Ki Isten kezében vagyok, mindenkoron ezen az summán én nekem vizza adgya az Jóságot Vámos-Újfalút, vagy pediglen az kinek én Testamentomban hannám, vizza tartozzanak adni eő kegyelmeknek, avagy pedig, ha eő nekik is holtak törtténnék (ki mindennek köz) az eő maradékik is ezen summán, ezen pénzen tartozzanak vizza adni.”²⁶ Ennek ellenére Melith Istvánt – aki ekkoriban a Szepesi Kamara elnöke volt²⁷ – illetve

²³ Az esemény dokumentumának századokkal később készült másolatára a Keglevich család levéltárában leltem rá, egy olyan évtizedekig tartó per irattanyagában, amelyet a Kissevich Horváth családdal folytattak. A per tétje elsősorban a tornai vár és az ahhoz tartozó uradalom bizonyos részeinek birtoklása, illetve a Csongrád vármegyében található Mágócsy javak birtoklásának kérdése volt. MNL P421 II. 23.cs. Fasc. 23. 1-315. A szóban forgó perben a Kissevich-Horváth család bizonyítja, hogy felmenőik, Kissevich-Horváth László és neje, sövényházi Móricz Katalin révén az 1586-ban megállapított harmadik örökösödési vonalat képviselik, hasonlóképpen, mint a szintén a Móricz családba beházasodó Keglevich dinasztia.

²⁴ MNL OL, P421 19. cs. Fasc. 2. 149–150.

²⁵ MNL OL A 57 4. köt. 661-663.

²⁶ MNL OL, P421 19. cs. Fasc. 2. 149.

²⁷ Az elnöki tisztséget 1585 és 1598 között töltötte be. Szűcs Mihály: A szepesi kamarai levéltár 1567-1813. Budapest, 1990. 22. p.

a másik említett személyt, Dóczy Kelement²⁸ sem iktatták be az említett birtokba. Arra sajnos nem derül fény a vallástételből, hogy Melith Istvánra magánszemélyként, vagy pedig a Szepesi Kamarát megtestesítő személyre utalt volna. Melith István mint magánember Rákóczi Zsigmond és Alaghy Judit „vetélytársának” számított, Alaghy György fiának, Ferencnek az egyik rendkívül fontos pártfogója volt.²⁹ Ugyanakkor a Mágócsy családhoz szoros rokoni kötelékek fűzték, mivel második felesége a Káthay Ferenc és Mágócsy Margit házasságából született Mária Magdolna volt.³⁰ Vámosújfalú birtoklásával kapcsolatban megjegyzi továbbá, hogy jelentős jószágokat bocsátott hűséges szolgálója, Simándy György részére is: „... mind a malmot, mind a zöllőth ezért attam Simándy Györgynek, alias Keresteli Györgynek az egy udvarhazath hozzá tartozóval, rétével, szántó földivel, zöllőivel...”³¹ Ennek tükrében Vámosújfalú 3000 forintos zálogosítása Melith és Dóczy urak részére közel sem bizonyulhatott volna kedvező üzletnek, feltéve, ha általuk nem egy nagyobb birtokegységet igyekezett volna megóvni Rákóczitól. Simándy György pedig ekkor már hivatalosan is birtokának mondhatta az alábbiakat. Az 1588-as birtokiktatást követően 1590-ben az özvegy pedig az összes birtokát átruházta Simándyra.³² Vélhetően a leleszi konvent adminisztrátora sem érthette az özvegy elképzelését, ennek köszönhetően született meg az említett epés megjegyzés. Valószínűsíthető, hogy Horváth Anna bizonyos engedmények árán próbált olyan pártfogókat szerezni, akik Rákóczi vagyonszerző politikájával szemben némi oltalmat tudtak volna nyújtani kiszolgáltatott helyzetében. Gyermeektelen özvegyként, férjének a rokonsága és bizalmasai jelenthették számára az egyedüli védőháló, amelynek feltételezhetően megkérhették az árát. Melith Istvánnal történt kapcsolatfelvétele példázza, hogy az özvegy

²⁸ Csongrád vármegyei származású köznemes. Édesapja, Miklós Mágócsy Gáspárhoz hasonlóan Patócsy Ferenc szolgálatában állt. Zsilinszky Mihály: Csongrád vármegye története, Budapest, 1897. 176. p. Házasságai révén rokoni kapcsolatba került a somlyói Báthori és a lipóczi Keczer családokkal. Apósa, Keczer András ebben az időben Sáros vármegye alispánja volt. A Keczer családot rokoni szálak fűzték az Alaghy és a Rákóczi családokhoz is. Szluha Márton: Sáros, Turóc vármegye nemes családjai. Budapest, 2008. 230-231. p.

²⁹ Alaghy Ferenc taníttatását támogatta Sárospatakon, majd pedig a bécsi jezsuita kollégiumban Szabó András: Alaghy Ferenc és Menyhért, Pácin birtokosai (1590-1631). In: Széphalom 7. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve. Sátoraljaújhely, 1995. 11–12. p.

³⁰ Szabó András: Mágócsy Gáspár és András udvara. In: R. Várkonyi Ágnes (szerk.): Magyar reneszánsz udvari kultúra. Bp. 1987. 269. p.

³¹ MNL OL, P421 19. cs. Fasc. 2. 149-150.

³² MNL OL A 57 4. köt. 660-663.

tisztában volt azzal, kik lehetnek azok a pártfogók, akik révén megőrizheti örökségének egy részét.

A dokumentum második részét képező protestálásban panaszainak ad hangot, amelyek elsősorban Rákóczi Zsigmond ellen szólnak. „Először az én zegén meg-hólth Uram halála uthán, meddig én Munkaczban sok keserüséggel laktam, ily zabadtalan étellel tartott Rákóczy Uram, hogy én hozzám senkinek zabad nem vólt jönni, hacsak egy emberem kimentis az kapuban meg keresték, kit nem tudom mi okból cselekedett rajtam.”³³ – nyilatkozta öt pontból álló tiltakozása első tételében Horváth Anna. Könnyen elképzelhető, hogy Rákóczi ezen cselekedete idézhette elő vagy fokozhatta Horváth Anna zavaradottságát. De az sem kizárható, hogy fogvatartója elzárta a külvilágtól próbálta az özvegy érdekérvényesítési lehetőségeit korlátozni. A leleszi adminisztrátor megjegyzése, a vallástétel, illetve a vámosújfalui jószág eladása, elajándékozása kapcsán feltehetjük a kérdést: Vajon az özvegy kezében tartósan megmaradhattak volna-e az öröklött javak, ha engedték volna mindenben szabadon cselekedni? A kialakult helyzet némiképp összetettebb, ahogyan azt protestálásának második pontjában is olvashatjuk.

„Másodsor, mikor Rákóczy Uramnak az kaptalanban menthönk, irva be adtuk Az minémű levélnek köztünk kellett volna kélni, azt meg olvasi Guthy Ferencz Uram, és kíványa vala tölem Rákóczy Uram, hogy az Jegy Ruhát néki engedném, én azt mondanám az Káptalan Uraim előth, hogy semmiképpen én azt nem tselekedem, mert az ország törvénye tartja, kire meg emlékeztetnek az Káptalan Uraim, azért ha valaki mondotta, hogy engettem nem én zámat zóltá, s nem kellett vólna mondani, mert én azért mentem a Káptalan Uraim eleibe egészséges ember lévén, hogy valamit én akartam mondani, én magam akartam zólni, ’s mástól nem akartam izenni.”³⁴ Horváth Anna panasza itt sem tűnik egyértelműnek. Mágócsy Gáspár halálát követően minden bizonnyal felkereste a Mágócsy fivérek gyámjával fogadott Rákóczi Zsigmonddal a hiteleshelyet, hogy az elhunyt végakarát hivatalosan érvényesítsék. A jegyruha kérdése azonban nem egyértelmű. Szabó András kutatásainak köszönhetően tudjuk, hogy a gyámságot vállaló szendrői, majd egri kapitány Mágócsy András özvegyét, Alaghy Juditot vette el feleségül, még hozzá a gyászvetelte, 1587. június 18-a előtt, sőt jegyességüket már 1587 januárjában, Mágócsy Gáspár életében megkötötték.³⁵ A jegyruhát így Rákóczi Zsigmond Alaghy Juditnak és nem Horváth Annának ajánlhatta fel. Mindennek ellenére persze nem zárható ki, hogy ajánlatával meg-

³³ MNL OL, P421 19. cs. Fasc. 2. 149-150.

³⁴ MNL OL, P421 19. cs. Fasc. 2. 150.

³⁵ Szabó András: Rákóczi Zsigmond (1544–1608) erdélyi fejedelem. Kiegészítések egy vitához. In: Történelmi Szemle, 1987. 2. sz. 345. p.

környékezhette az özvegyet, ismerve a Rákócziak nők iránti rendkívüli érdeklődését.³⁶

A protestálás harmadik pontjában a gazdasági, birtoktulajdonlási sérelmeit vázolja, amelyet Rákóczi Zsigmondtól szenvedett el. „Harmadik dologh ez, hogy engemet az én zegén Uram Józágából, melyet én nékem lakó helyül attak, ugymint Visolt, Bányácskáth, ugy mint Ország Törvénye tartya, migh Én az zegén Uram nevét viseltem, abból a Józágból, ugymint Tutor lévén az Magoczy András Uram gyermeki képében, Gáspár és Ferencz képében, Ország Törvényének ellene, Kiről én tudományt tézek Káptalan Uraim előtt és Levelet várok arról ő Kegyelmetől.”³⁷ A Horváth Anna által felsorolt javakat Mágócsy Gáspár a testamentumában valóban az özvegyre hagyta. Vizsoly a korban az egyik legfőbb kereskedelmi és hadi útvonalon fekvő mezőváros, stratégiai szerepe megkérdőjelezhetetlen. A máramarosi sókereskedelem egyik fontos vámszedő helyeként számon tartott településen³⁸ az Alaghy és Mágócsy családoknak nemesi kúriája állt. A már tárgyalt vizsolyi jószág birtoklásának a kérdése még Mágócsy Gáspár számára sem volt egyértelmű, mivel a birtokban Alaghy Juditon keresztül legfeljebb 1/3-nyi részt tudhatott „magáénak”. A birtok átörökítése eleve kérdéses lehetett annak ellenére, hogy 1582-ben egy olyan csereegyezményt kötött Alaghy Judittal, amelynek értelmében a regéci és tállyai várakat uradalmakkal együtt a tornai vár uradalmára cserélte el.³⁹ Volt azonban egy korábbi csereegyezség 1570-ből, amely szerint Kis- és Nagy-Bénye (ma Erdőbénye) birtokaiért, a Szepesi Kamara kezelésében álló Vizsoly mezővárost és Bányácska települést kapta meg,⁴⁰ inscribálásról szóló forrásokról azonban nem tudunk. Vizsoly az Alaghy-örökség részét képezhette, erre egy felhozható példa lehet, hogy Alaghy Judit sokat tartózkodott a településen található kúriában, így azt leginkább a sajátjának érezve érdekében állhatott atyai örökségét akár férje által is megoltalmazni. Ez lehetett az egyik ok, amiért Horváth Annát távoltarhatták a jól jövedelmező, nagy gazdasági potenciállal bíró mezővárostól. A másik

³⁶ Hangay Zoltán: Erdély választott fejedelme, Rákóczi Zsigmond. Bp. 1987. 119. A harmadik esküvője előtt írta unokaöccsének, Rákóczi Lajosnak, hogy „Hiszen kegyelmednél nyilván vagyok, mert nem titok, én az asszonyembereket úgy megszerettem, nálók nélkül nem lehetek.”

³⁷ MNL OL, P421 19. cs. Fasc. 2. 150.

³⁸ Glück László: A máramarosi sókereskedelem útvonalai a 16. század közepén. In: Történelmi Szemle 2008. 1. sz. 21. p.

³⁹ Illéssy János: A Mikófalvi Bekény család leszármazása és története. Budapest, 1902. 61. p.

⁴⁰ H. Németh István: Szabad királyi városok és nagybirtokosok konkurenciája (A felső-magyarországi városszövetség és Mágócsy Gáspár) In: Sic itur ad astra 1994. 1-2. sz. 12. p.

ok Rákóczi birtokszerzési törekvéseiben kereshető. A hegyaljai kereskedelem egyik jelentős központja gyámként jól jövedelmező üzletet biztosíthatott számára, az özvegy pedig egy könnyen támadható célpontot jelenthetett. A Mágócsy Gáspár testamentumában rögzített Vizsolyra vonatkozó tételt így könnyen meg tudták támadni, megőrizve ezzel saját maguk számára a mezővárost és annak bevételeit.

„Negyedig dologh ez az mely aztagokat én nékem ozlásban adott Rákóczy Sigmond Uram Beregházban, azokatis tölem elvette. Ezen kivöl is záz verö marhámath meg tartotta, és enihán júhomat is, mind ezekről tudományth tézek Kegyelmetek előtt, és Levelet várok ti kegyelmetek előth rólla”.⁴¹ Ezen pont alapján láthatjuk, hogy a beregszászi jószágból származó részt Rákóczi Zsigmond szintén kisajátíthatta. Az egri kapitány cselekedete az első pontban megfogalmazott háziőrizet tekintetében közel sem bizonyulhatott váratlan lépésnek. Horváth Anna jövedelmeinek elapasztásával monopolhelyzetbe került Rákóczi Zsigmond a Mágócsy-család számára kiemelten fontos településen. Mágócsy Andrást ugyanis a település templomában helyezték örök nyugalomra.⁴²

„Ötödik dologh ez, hogy én nékem az minémü vetésem vagyon Visolyban ötven kilenczed fél köből. Item Bányáczkán ismét vettem völt egy házath pénzemen, kihez egy pinczét is ásattam pénzemmel ahoz is vagyon vetésem tizen nyölcz Köből, ezeket a Visoly vetésemet és Bányáczkai házamot és pinczémeth attam az én Atyámfiainak Massay Imréné asszonyomnak és Darvas Gergelné Asszonyomnak. Ezt is hozzá tévén, hogy én hírem nélkül avagy az kinek én Testamentomban hannám Vámos-Újfalút Dóczy Gergely Uram és Melith István Uram el ne adhassák, se zálogba, se örök áron, se az ő maradékok annak híre nélkül, kinek én halálom után hadnám. Ezt is hozzá tévén, hogy Simándy Györgynek az kit én néki attam, vállottam az egy udvarházat hozzá tartozójával egyetemben, senki én hívem nélkül ki ne vethesse belöle semmi okon, avagy az kire nélkül, az kinek én holtam uthán Testamentomba hadnám.”⁴³ Bányácska (Rudabányácska) esetében nem az Alaghy család érdekei, hanem az esetlegesen újra induló nemesfémtermelés lehetősége⁴⁴ lehetett volna az a szempont, amely miatt az özvegyet távol tarthatták birtokától. Ugyanakkor Horváth Anna panasza a bányácskai jószágaiban ért sérelmei-

⁴¹ MNL OL, P421 19. cs. Fasc. 2. 150.

⁴² Szabó András: Mágócsy Gáspár és András udvara. In: R. Várkonyi Ágnes (szerk.): Magyar reneszánsz udvari kultúra. Bp. 1987. 276. p.

⁴³ MNL OL, P421 19. cs. Fasc. 2. 150.

⁴⁴ A Zemplén vármegyében Újhely és Sárospatak között fekvő településen a 16. század közepén egy nagy bányászerecséltenség következtében az aranytermelés leállt. Egey Antal: Adatok a rudabányácskai aranybányászat történetéhez. In: Bányászattörténeti Közlemények, 2015. 2. sz. 34. p.

ről némiképp ellentmondásosak, mivel elmondása szerint az ott lévő házát férje második felesége, Massay Eulália⁴⁵ rokonsága egyik tagjának, Massay Imrénének,⁴⁶ illetve Darvas Gergelynének adta, annak ellenére, hogy a harmadik pontban arról panaszkodik, hogy Rákóczi Zsigmond lakóhelyeitől megfosztotta. A vizsolyi jószág bevételeit szintén másnak kívánja odaadni. Majd panaszának zárásaként ismét megemlíti Melith Istvánt és Dóczy Kelelent,⁴⁷ mint a vámosújfalui birtokok tulajdonosait és Simándy Györgyöt, akire átruházta a településen található udvarházát, ezt azonban csak 1590-ben hitelesítik, így Horváth Anna még pár évig biztosan rendelkezhetett némi vagyonnal.

Összefoglalás

Mágócsy Gáspár testamentumában igyekezett közeli családtagjairól megfelelően gondoskodni. Az Alaghy és Mágócsy vagyon egyben tartását a halálát követően azonban nem sikerült konfliktusok nélkül megvalósítani. Özvegyére három településen hagyott ingatlan vagyonokat és bevételi forrásokat örökölt. Köztük Vizsolyban, ami az 1580-as évek végére, az 1590-es évek elejére kultúrtörténeti szempontból kiemelt szerepet kapott, mivel itt nyomtatták ki az első ismert teljes magyar nyelvű bibliafordítást. Vizsoly birtoklása azonban közel sem bizonyult egyértelműnek. A Mágócsy végrendeletében foglaltak ellenére az özvegy nem kaphatta meg a vámosújfalui osztályrészen kívüli örökségét. Rákóczi Zsigmond mint Mágócsy Ferenc és ifjabb Gáspár gyámja, valamint Alaghy Judit férje igyekezett az Alaghy vagyonból minél többet saját használatra fenntartani. Horváth Anna, Mágócsy Gáspár özvegye az elszenvedett sérelmek miatt a leleszi konventhez fordult. A hiteleshelyen beszámolt Rákóczi igazságtalanságairól. A sokszor zavarosnak tűnő beszámolóinak köszönhetően már a leleszi konvent adminisztrátora is beszámíthatatlannak tekintette az özvegyet. Ez ugyanakkor nem volt ritkaság, a korszakban az özvegyi és árvai állapot sérülékeny volt, az özvegyek érdekérvényesítési lehetőségei pedig rendkívül korlátozottak voltak. Horváth Anna, elvesztve örökségének egy részét, illetve korábbi életszínvonalát, birtokai átruházásával vagy annak ígéréssel próbált támogatókat találni. Az

⁴⁵ *Judit Balogh*: Weibliche Rollenkonstruktionen im Zeitalter der Reformation im Oberungarn. In: Krász Lilla – Pesti Brigitta – Seidler Andrea (szerk.) *Medien, Orte und Rituale : Zur Kulturgeschichte weiblicher Kommunikation im Königreich Ungarn*. Wien: Praesens Verlag, pp 249-267 (2020) 260–263.

⁴⁶ A Karácsonyi János által közreadott Massay családfán két Imre nevű egyén szerepel. *Karácsonyi János*: Békés vármegye története III. Gyula, 1896. Az idősebbik nem volt más, mint Mágócsy Gáspár apósa. Kérdéses azonban, hogy Massay Imre melyik feleségét takarhatta a Horváth Anna által megemlített személy.

⁴⁷ A Gergely itt vélhetően elírás lehetett.

a tény, hogy például Melith személyében Rákóczi riválisát próbálta maga mellé állítani, azt mutatja, hogy az özvegy tisztában volt a térség nemeseinek egymáshoz való viszonyaival. Próbálkozása feltételezhetően Rákóczi Zsigmond agresszív birtokszerző politikájának volt elsősorban köszönhető. Horváth Anna ugyanis, gyermekei nem lévén, kiszolgáltatott özvegyasszonyként könnyű célpontot jelenthetett. Megmaradt vagyonát felhasználva igyekezhetett férje egykori bizalmasainak, rokonainak segítségét kérni, hogy az örökségének egy tekintélyesebb részét meg tudja óvni Rákóczitól. Feltételezhetően ezért került kapcsolatba Massai Imrénével, Mágócsy Gáspár második feleségének, Euláliának rokonával és a Szepesi Kamara elnökével, Melith Istvánnal. Horváth Anna kísérlete a birtokok megtartására végül eredménytelennek bizonyult. Az ekkor a karrierjét erőteljesen építő Rákóczi Zsigmond felügyelete alatt maradt Vizsoly mezővárosa, a zálogba adott Vámosújfalú pedig férje szervitorának, Simándy Györgynek a birtokába került.